

SAJNFELD: PREVAZILAŽENJE SVAKODNEVICE

Sajnfeld, komediju situacije koja je prvi put emitovana 1989, a prikazivala se do 1998, pojedini nazivaju najboljim televizijskim sitkomom. To su svakako velike reči hvale za komediju situacije poznatu po tome što se u njoj „ni o čemu“ ne radi. No, kako smo naučili od nekih od najvećih dramskih pisaca dvadesetog veka, upravo to što se „ni o čemu“ ne radi zapravo može da bude sama suština. Komadi Samjuela Beketa i Harolda Pintera,¹ primera radi, tobože nisu ni o čemu, a prizivaju egzistencijalnu zebnju i druge ozbiljne teme svojstvene modernom životu. Stoga, uprkos svojoj tvrdnji u prilog suprotnom, *Sajnfeld* je o mnogo čemu. Konačno, da se zaista ne radi ni o čemu, serija ne bi općinila čitavu jednu naciju tokom devet sezona. Do izvesne mere, Lari Dejvid i Džeri Sajnfeld, koproducenti i scenaristi serije, pokušali su da razgraniče svoju seriju od velikih hitova iz sedamdesetih, osamdesetih i ranih devedesetih, poput sitkoma Normana Lira (*Svi u porodici*, *Mod, Džefersonovi*) i serija *Šou Meri Tajler Mur, Meš, i Kafić „Uzdravlje“*, koji su se neretko bavili gorućim savremenim društvenim, političkim i kulturnim pitanjima. Njihova serija će biti savremena komedija naravi, koja na komičan način razmatra svakodnevne, obične, banalne stvari, usredsređujući se s pogubnom preciznošću na mnoge neuroze savremenog urbanog života.

Njihov pristup se višestruko isplatio i ponudio nam je moderne, urbane, nadrealne prijesto u kojima se često javlja ekscentrična igra žmurke sa stvarnošću. U epizodi „Portir“, Krejmer izmisli grudnjak za muškarce ili, kako otac Džordža Kostance, Frenk Kostanca, voli da ga naziva, „prsnjak“, kada ugleda Frenkove „muške dojke“. Slično tome, Frenka umori komercijalizovanje Božića i Hanuke, pa osmisli svoj praznik, „Festivus“ („Štrajk“). Da je nglasak zaista ni na čemu, ne bi mogli da nastanu galerija ekscentričnih likova – ne samo četiri glavna lika, nego i oni poput Njumana, Gastronaciste i Dečaka U Balonu – ni bizarre situacije, kao kada jedna žena voli da nosi grudnjak preko odeće u javnosti („Kedi“), kada Džordž spava pod stolom na poslu („Dremka“) ili kada umre Džordžova verenica, Suzan Ros, pošto lizne otrovni lepak sa jeftinih koverti na kojima je Džordž insistirao za pozivnice za svadbu („Pozivnica“). Sve to ostavlja neizbrisiv kulturni trag. Uprkos nastupima absurdnosti u seriji, jedna od njenih najistaknutijih odlika jesu otkrovenja o životima urbanih američkih samaca. Pretvarajući se da postavlja pitanja – o kojima treba zapravo da razmislimo – shvatamo kako nam se neprijatno nude naše savremene navike. Primera radi, pošto ste imali seksualni odnos sa nekom ženom, kako je najbolje okončati tu vezu: telefonom?

¹ Producenti i scenaristi su odali počast Pinteru u poslednjoj sezoni epizodom naslovljenom *Izdaja* koja koristi format istoimenog Pinterovog komada. Epizoda počinje poslednjom scenom, a u onima koje slede vraća se na početak.

uživo? Nudi nam se letimičan uvid u razvodnjene živote zaposlenih stanovnika grada koji su mogu da izaberu da se nikad ne vežu. To se pitanje stalno iznova razmatra. Da li je moguće da muški i ženski prijatelji imaju seksualne odnose, a da se ne upliču u ljubavnu vezu (da budu ono što se sada naziva „povlašćeni prijatelji“)? Gledali smo kroz čitavu seriju kako Džeri i Ilejn prilično nespretno i neuspešno isprobavaju razne varijante prijatelja/ljubavnika/životnog saputnika i uvek odustaju od nečeg dubljeg („Pogodba“).

Nijedan od recepata iz *Sajnfelda* nije vodič za svakoga, ali oni su istinski pokazatelji svesti serije o savremenim društvenim, emotivnim i ljubavnim dilemama. Zanimljivo je što, čak i u najdubljem metežu bivanja ni o čemu, *Sajnfeld* često dozvoljava savremenim dešavanjima i pitanjima da se promole. U epizodi „Večera“, četvorka zvana Džeri, Ilejn, Džordž i Krejmer pozvana je na večeru. Pošto su potpuno odbacili Džordžovu ideju o poklonu za domaćine (on želi da im kupi flašu pepsijsa i mančmelou), Džeri i Ilejn hoće da kupe domaćima skupu tortu. U poslastičarnici, Džeri odluči da kupi jedan od svojih omiljenih slatkiša, crno-beli kolačić. Džeri pompezzno objavljuje pred Ilejn kako bi Amerikanci trebalo mnogo toga da nauče od crno-belih kolačića, jer su toliko ukusni zajedno. On čak osmisli slogan za koji misli da će pogodovati međurasnim odnosima: „Ugledaj se na kolačić.“ Ironija je u tome što Džeri od kolačića pokvari stomak toliko da to okonča rekord od četrnaest godina bez povraćanja. Epizoda je, sasvim sigurno, komentar na Džerijevu narcisoidnost i sitničavost koja bezmalo podseća na Hauarda Hjuza, ali je istovremeno i ne tako suptilan podsetnik na, čini se, neukrotive međurasne odnose u Americi. Često se zanemaruje i to da ova serija koja se pravi da je ni o čemu neretko nudi briljantne satire o životu i radu u korporativnoj Americi. Pošto ni Džeri ni Krejmer nemaju stalni posao, njihov ideo u tome nije dramatičan. Ali Džordž i Ilejn imaju poslovnih muka. Džordž je oličenje uspešnosti u poslu bez naročitog truda. Isprva ga otpuštaju sa svakog posla, između ostalog, zato što ima seksualni odnos sa čistačicom posle posla („Crvena tačka“). Pošto odluči da promeni svoj život (tako što će se ponašati upravo suprotno od onog što mu instinkti govore u epizodi „Suprotno“), dobije posao za Njujork Jenkije. Počinje da se uspinje korporativnom lestvicom osvojivši naklonost Džordža Stajnbrenera, kog u seriji prikazuju kao nekakvog nervoznog gospodina Magua (kroz notu lukave satire usmerene ka vlasniku Njujork Jenkija poznatom po autokratizmu, kog ne baš od milja nazivaju „Bos“). Kad Jenkiji otpuste Džordža, on osvoji naklonost i poverenje rukovodioca firme „Kruger industriz“, ali nažalost po njega, novi šef ni sam ne voli da radi. Bez razmišljanja sav svoj posao prebací na Džordža („Opekotine“).

Slično tome, Ilejn, koja je od Džordža pametnija („Test inteligencije“) i daleko osetljivija u odnosima s ljudima, ali jednak sposobna da se profesionalno obruka, i sama ima poslovne muke i ekscentrične šefove, među kojima je veoma bogati gospodin Pit, koji čokoladice jede nožem i viljuškom. Pošto preživi raznovrsne uspone i padove na poslovnom planu, Ilejn konačno nalazi posao u firmi „Dž. Piterman katalog“ gde napreduje do položaja zamenika direktora tokom njegovih čestih odsustava. Prinuđena je i da se nosi sa njegovim ludačkim avanturama i ironičnim pričama, kao kada piše njegovu autobiografiju iz senke („Momci Van Bjuren“), kada on pokuša na aukciji da kupi štapove za golf koje je

nekada posedovao Dž. F. Kenedi („Depozit za flaše“), ili kada nesmotreno pojede parče torte vredno 29.000 dolara sa venčanja vojvode i vojvotkinje od Vindzora („Frogger“).

U seriji ima mnogo elementarnih tema koje dokazuju da se u njoj ipak o nečemu radi. Među onima koje najviše otkrivaju jeste ponekad opsativna zaokupljenost muškom seksualnošću, muškim sazrevanjem, i izrazito šaljiva preokupacija muškim identitetom. U trećoj sezoni serije, Džordž se zabrine kad se „ona stvar“ pomeri dok ga masira muškarac („Uverenje“). U istoj sezoni, Džeri uhvati sebe kako se ponaša „kao žena“ (čeka poziv i slično) kada se sprijatelji sa vrhunskom prvom bazom Njujork Metsa, Kitom Hernandezom, pa postane ljubomoran kad Hernandez počne da izlazi s Ilejn („Momak, 1. i 2. deo“). U četvrtoj sezoni od Džerija i Džordža pomisle da su gej par („Nije da tome nešto fali“ u epizodi „Razotkrivanje“). Kod Džordža zabrinutost za sopstvenu seksualnost traje i posle veridbe sa Suzan, a nakon njene smrti on se strašno uznemiri kad mu kažu da žena s kojom trenutno izlazi izgleda isto kao Džeri („Karikatura“). Džerija i Džordža jednakou uznemirava strah da nisu pravi muškarci. Zato se u sedmoj sezoni njih dvojica zariču da će promeniti svoje životne, što Džordža podstakne da pozuri i zaprosi Suzan Ros. Džeri isto tako hitro prekrši njihov dogovor, ali kasnije upoznaje ženu po imenu Džini, svog ženskog pandana. Kad se vere, on shvata da ne može da se oženi njome, otkriviš tako prepostavljenu mržnju prema samom sebi.

Postavljanje pitanja homoseksualnosti i zabrinutosti koju su pojedini heteroseksualci možda osećali u vezi s tim svakako se uklapalo u deceniju u kojoj se to pitanje često postavljalo na televiziji i sve više glumaca se izjašnjavalо kao gej. Godine 1997. dogodio se prelomni trenutak kada se Elen Dedženeres izjasnila kao lezbijka prvo u emisiji Opre Vinfri, a potom u svom sitcomu. Zanimljivo je da je serija *Vil i Grejs*, koja se ponekad naziva „gej verzijom *Sajnfelda*“, prvi put prikazana tokom poslednje sezone *Sajnfelda*. A zbog čestih aluzija na tu temu, moglo bi se reći da je serija *Sajnfeld* utrla put seriji *Vil i Grejs*, za koju je potpredsednik Džo Bajden rekao u maju 2012. u emisiji *Meet the Press* da je „bezmalo učinila više u pogledu obrazovanja američke javnosti nego što je iko ikada učinio“. Ni pitanje muške zrelosti i maskuliniteta nije bilo beznačajno. Ono je u velikoj meri okupiralo misli ondašnjih sociologa i istoričara. Sa slabljenjem slike o čoveku koji je samog sebe stvorio i postepenim nestajanjem „drugih dirigovanih“ muških modela ličnosti iz pedesetih godina 20. veka, a posebno zbog Vijetnamskog rata i procvata feminizma šezdesetih i sedamdesetih godina, tradicionalni putokazi muške zrelosti i maskuliniteta kao da su nestali ili izgubili ugled. Posledično tome, muškarci su lutali i više uopšte nisu bili sigurni šta čini pravog muškarca i mušku zrelost (Kimel). Džeri se zabrine zbog pojavnosti maskuliniteta kad žena s kojom izlazi u restoranu naruči odrezak porterhaus, a on naruči salatu („Mig“). Slično tome, kada Džeri pozove Ilejn da mu pravi društvo dok kupuje sportski sako, a prodavac je pozove u izlazak, Džeri se oseća kao da mu je narušena muškost jer prodavac prepostavlja da on i Ilejn nisu par („Majstor perika“). Čak se i brak kao pokazatelj muške zrelosti u seriji dovodi u pitanje. Čim se Džordž i Džeri zareknu da će postati pravi muškarci, Džordž požuri da se veri sa Suzan. Istog trenutka se uplaši. Kad Džeri obavesti Krejmera o dogovoru, Krejmer se usprotivi tome kao činu narušavanja slobode muškarca; po njemu je brak za

muškarca zatvor. Takvo narušavanje slobode na kraju košta Džordža, te on ne želi da kaže Suzan PIN svoje bankovne kartice jer ga doživljava kao poslednje uporište svoje individualnosti („Tajni kod“).

Koliko god da je značajna tema muške seksualnosti i zrelosti, serijom provejava jedna velika enigma (koja takođe predstavlja dokaz da se u seriji ne radi ni o čemu): njeno jevrejstvo. To pitanje je verovatno pokrenuo pokojni Brandon Tartikoff, tadašnji urednik programa na NBC-ju, kada je na početku prikazivanja seriju okarakterisao kao „previše njujoršku, previše jevrejsku“. Iako su njeni njujorški kvaliteti bili neosporni, njeno jevrejstvo se nije naročito isticalo u prvim godinama prikazivanja. Naravno, serija nije mogla da pobegne od činjenice da je prezime Džerija Sajnfelda očito jevrejsko; ali ostala je izvesna doza tajanstvenosti u liku Džordža Kostance, čiji se otac ponosio italijanskim poreklom, ali je majka očito bila Jevrejka, na šta su ukazali njena odbojnost prema nemačkim kolima („Novac“) i uzinemirenost koju je osećala kad joj je Džordž rekao da namerava da postane letonski pravoslavac pošto se zaljubi u ženu te veroispovesti („Preobraćanje“). Iako nema misterije u liku llejn, ona očito nije Jevrejka, što se ističe kada serija istražuje njen „šiksapil“² u epizodi u kojoj ona mora da se brani kad joj se nabacuju jedan dečak koji slavi bar micvu, njegov otac i rabin („Sada mir“). Ali Krejmer je ostao nedokučiv. U prvom predlogu serije, njegovo ime je bilo Kesler, ali su ga zamenili sa Krejmer. Čak i Krejmerovo ime „Kozmo“ (gotovo neсумњиво нејеврејско) ostaje tajna dok ne odmakne dobar deo šeste sezone („Promena“).

Isprva se pitanju jevrejstva u seriji *Sajnfeld* pristupa dosta indirektno. Tako u epizodi „Opaska o poniju“, u prvoj sezoni serije, roditelji primoraju Džeriju da prisustvuje večeri sa rođakom po imenu Manja, koja slavi pedesetogodišnjicu braka. Na večeri Džeri izvede štos o tome kako mrzi ljude koji imaju ponije. Manja ogorčeno odgovori da je ona kao mlada imala ponija, a Džerijeve opaske je veoma uzinemire. Stanje počinje ubrzano da joj se pogoršava i potom umire, a Džerija progoni osećaj krivice. Oseća kletvu Manjinog duha kada napravi niz grešaka na utakmici šampionata u softbolu. Tu, naravno, nema dokaza o velikom udelu jevrejskih tema, ali ima dovoljno indirektnih nagoveštaja da navedu na pomisao da je Manja Jevrejka koja je preživela Holokaust. Nekoliko detalja upućuje na njen identitet: ime, koje je često kod poljskih Jevreja; odrasla je u Krakovu, jednom od najvećih gradova u Poljskoj u blizini logora Aušvic-Birkenau; a ona i njen muž venčali su se 1941. za vreme Drugog svetskog rata. Naravno, ništa od toga nije nepobitan dokaz, ali svejedno ukazuje na mogućnost da je Jevrejka.

Kako tvorci serije nisu želeli da to pitanje ostane nejasno, dalje su popunjavali praznine. Među strategijama kojima su se u seriji poslužili ističe se pozivanje na temu Holokausta. Nije nužno napomenuti da su za američke Jevreje poštovanje prema Holokaustu i sećanje na njega jedan od glavnih stubova savremenog jevrejskog identiteta. U seriji se Holokaustu pristupa sa dozom satire. Primera radi, kada Džeri izlazi sa ženom po imenu Rejčel Goldstin (jedinom na dugačkom spisku njegovih devojaka koja je nesumnjivo Jevrejka), nemaju gde da odu da se ljubakaju jer su Džerijevi roditelji kod njega u stanu, a Rejčel živi

² Na jidišu reč „šiksa“ označava mladu ženu koja nije Jevrejka.

s ocem, koji je rabin. Zatim, kad Džerijevi roditelji insistiraju da ode da pogleda Šindlerovu listu (1993), Džerijev zakleti neprijatelj, Njuman, uhvati njega i Rejčel da se ljubakaju i kaže zapanjenim Sajnfeldovima. Značajan je i Džerijev bes prema zubaru, Timu Vejtliju, zbog toga što je prešao u jevrejsku veru, ali ne iz principa nego da bi mogao da priča viceve na račun Jevreja. Džerijev bes podstakne Krejmera da Džerija nazove „antidentist“ („Bla, bla“). Ali vrhunac, i pojašnjenje jevrejskog identiteta serije, predstavlja epizoda „Brit mila“. U toj epizodi Džerija i llejn prijatelji pozivaju da kumuju na ceremoniji brit mila (jevrejskom obredu obrezivanja) njihovog sina. Među mnogim pehovima tokom ceremonije, ispostavlja se da je mohel (osoba koja vrši obrezivanje) nervozan jadnik koji poseće Džerija po prstu, Džordž se onesvesti na prizor krvi, a Krejmer pokuša da ukrade bebu jer obrezivanje smatra „varvarskim“ običajem. U poslednjim trenucima epizode, par, čije je dete nekako uspeло da prođe kroz sve to neozleđeno, dolazi kod Džerija u stan, oduzima mu status kuma i velikodušno proglašava Krejmera za kuma. Takve epizode omogućavaju povezivanje *Sajnfelda* sa jevrejskim identitetom. One takođe daju smisao našem doživljaju Džerija kao svetovnog i kulturnog Jevrejina čije je znanje o jevrejskim tradicijama i obredima usputno. No, u seriji se retko upućuje na jedan drugi važan stub američkog jevrejskog identiteta: Izrael. Zaista, sve aluzije na Izrael su tek uzgredne. Tako u epizodi „Drveni Indijanac“ Džordž se stidi da pita poštara azijskog porekla gde je najbliži kineski restoran, a Džeri podsmešljivo kaže da njega nikad nije sramota kad ga neko pita gde je Izrael. Ali suštinski element poistovećivanja sa jevrejstvom u *Sajnfeldu* možda nisu ni intertekstualne aluzije, ni satiričan stav prema Holokaustu, niti pak poznavanje jevrejskih obreda i običaja. Taj element nalazimo u zanemarivanju elementarne učitosti i namerno, antipuritansko iznošenje tema poput masturbacije („Takmičenje“), čačkanja nosa („Čačkanje“) i anksioznosti u vezi sa homoseksualnošću („Razotkrivanje“), što glavnim likovima obezbeđuje status autsajdera koji je oduvek bio jedno od obeležja jevrejstva.

Za jednu seriju koja je trebalo da bude ni o čemu, često se koketira sa političkim temama. Primera radi, u drugoj sezoni, Džeri i Džordž se vraćaju kući s aerodroma u limuzini koju su prisvojili praveći se da su osobe koje vozač treba da pokupi. Preneraženi su, i gotovo linčovani od rulje okupljene ispred Medison skver gardena, kad saznaju da je limuzina koju su prisvojili trebalo da vozi jednog neonacističkog vođu („Limuzina“). Glavna politička tema kojom se *Sajnfeld* najčešće s radošću bavi jeste politička korektnost. Ilejn se dobro potrudi da sazna da li je čovek s kojim izlazi, a ima ponešto od afroameričkih crta lica, zapravo Afroamerikanac i strašno se uznemiri kada sazna da nije („Elektronski organizator“). Kada Krejmer pristane da učestvuje u pešačkom maratonu u znak podrške žrtvama side, ali odbije da nosi reklamnu vrpcu, prebiju ga dva gej nasilnika („Sunđer“). A u jednoj epizodi za kojom je usledilo izvinjenje TV mreže, Krejmer zgazi portorikansku zastavu koja se zapali tokom parade za Dan Portorika („Parada za Dan Portorika“).

Ironija ideje da se u *Sajnfeldu* ne radi ni o čemu leži u širini koja je seriji omogućila da se pozabavi svime što ju je zanimalo. Tako, na primer, serija temeljno razmatra manire i navigacije modernih urbanih samaca. Iz satiričnog ugla posmatra savremeni život. Još je važnije što zalaže u teme muške seksualnosti i zrelosti, značajne u životima američkih muškaraca.

Takođe, premda pomalo neodlučno, razmatra uticaj etniciteta i veroispovesti na živote glavnih likova. Postavlja i politička pitanja. Zapravo, to što je ni o čemu za ovu seriju predstavlja prednost, stoga što ne podstiče politička i društvena očekivanja, te je serija slobodna da se kreće u bilo kom pravcu koji je mašta njenih tvoraca za nju odredila.

Ali ko od nas može da poriče da nešto nije ni o čemu? Ko od nas može da kaže da se nije iznervirao kad nije mogao da nađe parking mesto ili kada je par ispred nas neprestano pričao tokom filma? Svakodnevica je upravo to i na svakodnevnom nivou verovatno oslobođa više ličnih emocija nego najveće aktuelne političke teme. U tom smislu, svi smo mi likovi u *Sajnfeldu*, i dok ostaje otvoreno pitanje da li je reč o najboljem sitkomu svih vremena, izvor snage ove serije jeste u tome što prepoznajemo toliko mnogo od našeg svakodnevnog života, problema, pa i nas samih.

Izvornik: *The Sitcom Reader: America Re-Viewed, Still Skewed*. 2016 (2. izdanje). Mary M. Dalton, Laura R. Linder. Albany: State University of New York Press.

(*Engleskog prevela Arijana Luburić Cvijanović*)